

Svedočenje Finka Bobaš

Svedočenje koje rasvetljava stradanje meštana hrvatskih meštana sela Krušice kod Viteza, kada su u taj kraj Bosne i Hercegovine stigle jedinice mudžahedina. Finka Bobaš, lekarka, provela je par meseci u zarobljeništvu, a njen sin je bio ranjen. Kuća porodice Bobaš je spaljena a kompletna imovina opljačkana.

*Svedočila je na **Šestom regionalnom forumu za tranzicionu pravdu** u Novom Sadu, 20-21. marta 2010.*

Finka Bobaš: „Je l' može? Najprije da vam kažem dobar dan. Ja sam iz Viteza, to je selo jedno Kruščica kod Viteza. Tuj sam živjela i udala sam se tuj. Moje rodno mjesto isto Krčevne pored Viteza, je ovaj... Imam troje djece, imam 62 godine, i ovaj, htjela sam da ispričam sve što se zbilom tih nekih kobnih ratnih godina, kojeg sam ja bila žrtva.

I ovaj, prije devedes' treće, kod nas je započeo rat 16. aprila '93., mi smo radili. Ja sam radila u impregnaciji u Vitezu, imala sam puno prijateljica, naročito muslimanske vjere, i ovaj, nacije, i tako da sam imala puno tih prijatelja. Nisam bila nacionalista pa su me svi volili. Kad su se formirale te neke vojske najprije je bio ti neki TO, pa, ovaj, svi smo bili tuj, Hrvati, Muslimani, u toj istoj vojski, tako da se to nešto odigravalo sve s nama skupa.

Prije '92. kad je započeo rat u Hrvatskoj, okolici našoj, Bosni i Hercegovini, ovaj, su bili moji susjedi... puno tuj sela je bilo okolice... Srbi. I pošto su, sad nešto nisu bili poželjni, TO ni JNA prim'o u tu svoje, u tu svoju, kako bi rekla vojsku, već su rekli da se oni istribe što god ima tu, u tom... okolici Viteza, sve, da oni nisu poželjni da budu tu, da oni iziđu iz toga svega. Pa nešto krajom '92., zašlo je se tako te po tim okolicim selima Srbima, tuj su se sve istjeralo na primjer dole kod nas u Vitezu, i tako da su naši, ovaj, Hrvati primili tuj i smjestili neki, neki su preko Kiseljaka prešli na, ovaj, srpsku teritoriju. Puno ih je prešlo tako da im je pomagao da pređu, da ih spasi da, tako da su se potpuno istrijebili, ti sad naši Srbi što su bili tu.

Kada je bilo '92. u desetom mjesecu, tako jedanaesti mjesec, meni je moja jedna kolegica rekla, zvala se Esma, mi smo bile k'o sestre. Ona je meni rekla: „Stigla nam je pomoć“, ja sam je pitala kakva pomoć, ono, ma kaže „nemoj da se brineš, stigli su nam strana vojska“. Sad ja, ono, strana vojska, pa, pa Esma kakva strana vojska? „Pa, to su ti bona“ kaže, veli, „mudžahedini, oni su došli da nas obučavaju, eto nemoj ako nekoga sretnoš, da se bojiš“. Veli, ja sam bila među, moja, moja je selo Kruščica, tuj su bili mi, nas malo je bilo tu, nekol'ko porodica. Možda pedesetak porodica, kuća, mislim, ovaj, a ono je bilo sve muslimani. Ona kaže: „Nemoj da se bojiš“ veli, „to neće bit', to nije ništa, to je samo došlo tako ta neka ispomoć, da mi istjerajemo Srbe“, ovo, pa već ste, rek'o, istjerali, šta više hoćete, mislim tu jedino, protiv čega sada to da bude? To je tako sve bilo, mi smo radili, prošla, došla '93. godina i, ovaj, mi smo dole, na poslu se pošli odvajat' Hrvati, Muslimani. Pošto sam ja pekla kave, pa sam nosila ovako svakome i tako dođem, bila mi jedna kancelarija koja se od odvojila, Muslimani su se odvojili na svoju stranu, Hrvati vjerovatno na svoju stranu, ja sam tako dolazila, donosila tako kave, malo posjedim sa njima, pričam. U toj je grupi bila i ta moja kolegica. I sad ono, neko prećuti, ona kaže ne morate ćutat' kaže ništa, ovaj, Finka ona tu, ovaj, ona nije nacionalista, možete pred njom pričat' šta hoćete.

I, ovaj, tako se to nešto dešavalo do, do trećeg mjeseca. Trećeg mjeseca mi smo dole trebali, nismo imali, ono, plaću da dobivamo pa ćemo dobivati mi neku hranu da, da ovaj, da nam daju umjesto para, te šećer, te brašno, ulje i šta ja znam, meni je prišla moja ta kolegica i još ostali, kaže ona meni, kaže: „Nemoj“, kaže „Finka gonit gore to svoje“ kaže, „tvoja je kuća na našoj teritoriji“. Ja kažem njoj „Šta vam to znači?“ „Pa eto“ kaže „vidjećeš“. „Pa nek imaš da jedeš. Ostavi to u Vitezu kod svog sina“. Ja sam došla kući, ja kažem svom mužu tako te stvari neke, muškarci, kaže „Ma šta vi žene znate, šta vi pričate gluposti tako. Kakva terture, kakva kuća, kakvo ovo, kakvo ono“. Ja sam tako razumila tog svog komšiju, jednog Muhameda koji je vozio ta kola i konje, ja sam dovukla to svojoj kući. Ona meni kaže: „Je l' to ti gore odvuče“ reko', pa jeste. „E pa“ kaže „vozi ka' si budala“ i tak ja ono ništa, nisam ni razmišljala, nisam ni u šta vjerovala, da b' se moglo nešto desiti između Hrvata i Muslimana, a to nikad nisam mogla povjerovat. Mislim, imala sam vjere pošto smo vezali zastave, bili smo zajedno, sve, sve, da će se moć nešto to da se uradi da ne budemo mi dobri, da i nešto, ona meni kaže: „Nemoj da ti sin ide u školu“. Bio je to petak, 'će se napast' na Vitez.

„Nemoj da vaš sin, nemoj“, kaže „da ti Miroslav ide u školu, nek ostane kod kuće“. I sad, sad ja sve gledam, kad ti ja tu nosam kave, zna', onaj neće sutra doć' na posao, onaj neće sutra, ma reko' neću ni ja sutra doć' na posao. Pa što ti, kaže, pa reko' eto mogu i ja da ne dođem nekad na posao. Ja sam došla kući, kažem „Sine“, reko' „nemoj sine sutra ić' u školu“, ako mi, ovaj, pošto nisam ni ja trebala ić' na posao. Kažem ja nemoj, ovaj, ić' sine u školu ako mama ode na posao. Kad smo mi naveče... mi sjeli, moj sin mene zove, kaže, „Mama“, kaže „zgrupisali su se muslimanske vojske“, kaže „evo i mene su mobilisali“, kaže, „ujutru će biti napad“. Ja blokerala. Šokirala se. „Sine, šta to pričaš?“ „Mama, bježite kud znate, bježite u sklonište“. Ja, došla ja svom mužu, kad kažem ja njemu tako, kaže on aj' šta pričate, šta kaže, tu, kad dojdoste neki ljudi, ufatiše mog muža i njega mobilisaše i oteraše.

Šta je to sve, ja sam ostala u šoku, ne znam ni šta se sve dešava. Kažem, ono, zapucalo se, zapucalo se, sve živo gori maltene, ja gledam, pošto smo mi na brdu dole je Vitez, ono, gledam okolica sva sela gore. Sva naša sela gore, što postoji, nema, sve do Travnika, Zenica, sve gori živo. I mene moj sin zove, kaže, mama jesi li dobro, je l' išta, kaže, kod vas, reko', pa još nije, nije sine, reko', nije još ništa. Kod nas se nije ni zapucalo to jutro, ja nisam otišla na posao. Kaže mama, vidiš, sve gori okolo, pa kaže bjež'te. A kud sine da bježimo, kažem, pa bjež'te 'vamo dole. Pa šta je tu, to je neki mali gradić, mislim mali, more se sve dobacivat' sa mecima i bombama. Kaže on, ovaj, pa bježite mama, vam' dole, negdje ispod. I mi smo tako tu večer otišli, sutradan se opet nije zapucalo, subota bila. Subota naveče napad na nas. Tako došli su nam neki odozdo iz Viteza da pomognu i to je tako i ostalo, nije bio neki veliki napad, i mi smo ostali. Mi smo tako tu bili, ono, svaki dan neko pogine, svaki dan ili ako niko ne pogine, ako ne izleti nečija krava, ovca, nešto to je ubijeno. I moj muž je ranjen isto tako `93., trinaestog devetog on je ranjen. Ja sam izletila tamo, čula sam pucnjavu, ja izletila, kaže, ranjen ti muž. Ja sam išla gore odvukli ga u Bilu, u Biloj nije bila bolnica, bila jedna crkva i tuj su crkvu pretvorili u bolnicu. Tu su bili nikakvi uvjeti, nismo imali nikakve ni doktore. Ja sam došla gore, moj muž umire. Tako da sam nekako, neki doktor da je došao da mu je spasio život, tuj sam bila malo kod njega i ja kažem, moram ja ić' kući, reko', gore je vel'ka borba, ostala mi svekrva sedamdeset tri, četiri godine, pet, ne znam, dvadeseto godište, sad ne znam koliko godina, i sin mi od četrnaest godina, rek' ja moram ić' kući, ja moram, ovaj, ako bude nešto, njih su dvoje, on tinejdžer, šta on zna i baba stara ništa i ona ne čuje ni ništa, ja moram ić' kući. On kaže nemoj ić' kući, možda te više

nikad neću ni vidit', ja sam došao kući, ja sam, pucalo se puno, ja sam uletila gore do svoje kuće uskaj svekrvi, de daj da bježimo, ja nisam ništa jela, bila sam gladna. Kako gore u toj bolnici nema ništa, bila je sve intezivna njega, nisam ništa ni jela. Došla sam tuj, daj mama da pregrizem koji komad kruha, ja sam uzela to. Pošto su granate padale, bježimo, mi smo izišli napolje da počnemo bježat. Nismo mogli bježat'. Vratili smo se u kuću. U moju kuću je uletio RPG granata, sve se zapušlo, kućom mi idemo po podrumu, u ostavu, tuj se nas troje se poredali. Bila sam ja, moj sin i moja svekrva iza mojih leđa. Na jedanput smo čuli, Alahu ekber, ono tekbir, sve živo, lupanje stakala.

Ulazeći u kuću, ja sam rekla šta mi da radimo. Ništa. Čekaj sudbinu. Čim su uletili u kuću, pošto su vrata bila zatvorena, od te ostave, puk'o je metak i ranio mog sina. On je rekao: „Mama, ja sam ranjen“ . Reko' ' đe si sine ranjen, kaže u kuk. Pa može se sine izdržat'. Šta ćemo sad. Ja sam otvorila vrata, vrisnula i oni su se prepali. Oni su možda mislili da nema nikog u kući. To su bili mudžahedini. Upravo oni, što je rekla moja prijateljica da ih se ne bojim. Nisam čula nikakve, čula sam, priče im nisam razumila ništa, moj sin kako je zakoračio, nije mogao, pao je na, na hodnik, ovaj jedan je odma' uzeo sablju da ga prekolje. Ja sam skočila, uzela mu za ruke, da prikažem njemu: „Prije mene, prije mene, pa onda da ja ne gledam, radite šta hoćete“. Moja svekrva je isto vrištala, on nije ništa znao. Kažem ja, i on, neko, neki pogleda da je on ranjen i nešto pričaju između sebe i uzeše njega za kosu da ga izvuku napolje. Ja sam uzela ispod ruke, ja i moja svekrva, izveli smo ga napolje i tuj baciše ga na ledinu, krv teče, ja... šta ćemo sad. To je bilo ogromno, to su bili, od nas možda bilo jedno sedam-osam tih što su držali crtu, muškaraca, a tu je bilo možda tisuć', dvije tih vojske, što krajišnika, što mudžahedina, što domaćih, tako. Ne znam, nešto su se sporazumjevali između' sebe i nekoga su dole pitali ispod moje kuće, sa te kuće, tu je bila ogromna vojska, pitaju valjda šta će s nama. Neko je mahnuo rukom, veli nemojte ih dirati, nek' stoje. Pa je došao neki kombi, potrp'o mene, moju svekrvu, mog sina i da nas vodi. Ja pitam gdje ćete nas, kažu oni u zatvor. Pitam ja gdje je zatvor, kaže puno pitaš, pukne me šamarom, šaban. Ja kažem, ja ne smijem pitat', kaže puno pitaš ustašnice. I mi smo došli dole pred tu crnu kuću. Ta je crna kuća od brvana, toj se gradilo prije Drugog svjetskog rata, pa tuj su bile, tu je se ubijalo puno. Tu je bio neki spomenik, tako znam kad smo mi išli u školu da smo išli na taj spomenik, to žrtve tog fašizma, šta, ja nemam pojma, i u tu crnu kuću. Mi smo došli, moga sina su skinuli sa onoga kombija, pošli da ga tuku, onu nogu čupaju. Ja sam vrištala nemojte ga ranjen je i 'vako okolo gledala sve. Ugledala sam Mineta Akerića, i pošto smo ja i njegova žena bile, ja i Esmu dobre, ja sam njemu rekla de molim te, Minete, spasi me, spasi mi dijete. Moraš mi ikako spasit' dijete, znate. Kaže on, pa de daj, ustašnice, šta govoriš. Ja njemu, onako, reko'', pa Minete odkud ustašin'ca, kakva ja ustašin'ca, čime ja to sve tako zaslužujem. Kaže on, ti Finka ne znaš da je rat. Sad je rat, nema prijatelja. Pa kako nema prijatelja, pa zar ne možeš, ja bi tvoje dijete spasila. Nema prijatelja, kaže, Finka. Ti ne možeš nikako shvatiti da je rat. Ja sam tak', tuj su ga unijeli, dole, nas u podrum i njega. Dole su bile daske poredane po toj vodi i neka ćebad, prljava neka, od neki' konja. I mi smo dole zašli, moj sin krvari, umire, ne znam ni šta da radim. Sva sa' bila od njega začipajući mu njegove rane. Ja sam izišla gore, molila ja moram ja ić' u wc. Ja sam izašla u wc, da idem u wc, nisam bila za wc, al' izišla sam, tuj sam sreła jednoga svog, moja mama i njegova mama su bile prijateljice, jedan Trako, onaj Patković, doktor. Ja kada sam njega ugledala, ja sam, nešto se o'rabrila. Ja kažem, joj, reko'', kažem ja njemu, reko'', Patkoviću sin mi je dole, reko', ranjen, moreš mu išta pomoć? Reko', pomaži, umire. Ne mislim da mu, reko' pomognete, jer znam evo, rekli su mi da je to sve rat, da nema pomoći, da sve, je l' možeš mu neku injekciju dat' da mu spriječiš muke. Da umre, šta, ne mogu sada tražiti pomoć. Kaže on, ovaj, pa Finka šta ja znam, šta 'oćeš ti. Pa daj, reko', samo mu skрати muke, eto ništa drugo ne

treba. Prošlo je jedno pola sata, ja sam vrištala dole, moj sin pomagao, moja svekrva, tako, bilo još dole nekih muškaraca dole u tom podrumu, i gledali su u njega, tako. On, sve dobro bilo, ko nije bio ranjen, kome nije trebala pomoć. I došlo je, Trako doktor, on je sad u Travniku u bolnici direktor, on je doš'o. Ja i njegova žena smo radile dola skupa u impregnaciji, i ja njemu kažem, moreš mi pomoć, tako, štogod. I doš'o on, došla jedna ženska, ona... njih dvojca ništa nisu rekla, ona je došla... da nas der'o bog, šta ćemo mi ustaše liječit', daj jebote, ka'em, daj Bože sačuvaj, prekolji to, znaš.

Ja sam onako gledala u nju, reko', pa će je to žensko srce. Kako može tako neko, da je to muškarac neki reko' il nešto. Rek'o joj, taj Trako, daj nemoj pričat bezveze, daj tu infuziju i ono katater da mokraču ispusti dijete, nije moglo mokriti i tako. Kažem ja njemu, pa možete gledati, izvući kako negdje da mu to nešto dadnete, pomognete. Kaže on, poslaćemo ga u bolnicu. E fala vam, reko'. Njega spasite, reko', a ja vam dajem svoj život, ako je on trebao da umre, neka ja umrem. Kaže, nemoj Finka tako, evo mi ćemo ga odvesti u bolnicu. Došli su sutradan, sa nekim kombijem bez sjedala i stavivši dole njega, a Patković je meni iza leđa, kaže: „Evo ti ove tablete pa mu podaj dok ne pojede, muka mu bit' da ima velike bolove pa daj mu tablete“. Ostala jedna ta tableta. Ja njemu dajem. Sine, reko', evo ti ovo. Kada te bude tresao kombi, reko', bolovi, pa popi ovo da ti bude lakše. I taj neki krajišnik, sav istetoviran, on kaže meni: „Šta mu kaže, to daješ, to mu neće trebati, sad ćemo mi, kaže, gore njega se riješiti“. Ja sam vrištala, plakala, gledala. Toj se puno sabralo, puno ono, tu ispred te crne kuće žena, djece, neko dobaciva, neko plače, neko tako gleda u mene. Prišao mi jedan čovjek iz Vranjske, kaže Finka, šta je to bilo, šta se s tobom dešava, pa otkud ti ovdje. Pa ne znam, reko', te ja kažem, možeš li išta, samo ja nisam se borila. Možeš li ikako to dijete da mi spasiš?

Kaže on, ma kakvi Finka, nema nikakvo spašavanje, šta to pričaš bezveze, i eto tako. Ja sam prišla Minetu, kažem ja njemu: „Možeš Minete da spasiš dijete?“. On kaže: „Nema veze, ako umre, umre, šta, nema tu spašavanje“. Ja nisam nikako. Otišo je on, njega su odvukli, ja nisam znala ništa. Ja sam vrištala, plakala, kaže, ja i moja svekrva smo plakale, nije više, nema djeteta i tako. Kad je bila noć, dojde jedan dole policajac, gore je bila policija u toj crnoj kući, a dole su bili ti, mislim, mi logoraši dole smo bili i dođe on i kaže: „Ajde izlazi 'vamo“. Ja sam se tako tresla sva, znaš. Ja samo vičem: „Nemoj me, nemoj me“. „Neće ti ništa bit“, kaže „izađi 'vamo“. I ja, ovaj, ja sam njemu kukala nemoj me, nemoj me, a prije toga, prije toga, to sam malo zaboravila, gore su se ponapijali svi ono, gore policajci ono, šta je bilo, zadrogiralo se, opijali se, svašta, nema šta nije bilo i 'oće mene da izvedu gore. Čuje se ono, pod je dole, poredan pod, pa ima ona šupljina, oni nekadašnji podovi, prije, dva'es', tri'es', četrdeset godina, čujem ja viču: „Ajde ubite dole babu, izvedite 'vamo nju“.

Ja sam plakala, ja plačem. Ne znam ni šta ću, i kažem svojoj svekrvi: „Kako nemamo nešto da se ubijemo, da ne izlazimo gore, ja to ne mogu podnijeti. Ja neću moći podnijeti ako me izvedu“. Doš'o je neki vojnik, i opalio metak. Ne znam ko je, po glasu je bio mlađi. De da vidim ko će izvesti. Neki su psovali, a ovo, a ono, a ubićemo te ovako, onako. On je samo rekao: „Ne smijete je pipnut, ne smijete je izvest“. To je se sve tako stišalo. I onda mi je došao taj Trako, od moje kolegice brat. Kad je sve se razišlo, on kaže „Ajd izađi ba gore“. Ja sam mislila, kud me vodi Bog zna. Ja počela plakati, trest' se. „Nemojte se bojat', nema nikoga. Ajd izađi da ti nešto kažem“. Ja sam skupila hrabrosti, ja sam izišla sa njim gore. Vidim nema nikoga živog, sam je on. Kaže on „Što plačeš, šta ti je Finka, šta radiš“. Kažem ja, reko': „Možeš ikako vidit je l' mi je djete živo“. Kaže on „Ako ne budeš plakala, budeš dobra, ja ću ti reći. Ja sutra idem u Travnik, pa ću ti reći

je l' tvoj sin živ, il' nije živ“. Ja sam prećutala. Da mi jednu cigaru da zapalim, ja sam zapalila cigaru, i otišla dole. Kaže moja svekrva „Šta su ti radili, jesu išta?“, „Nisu ama ništa, šuti“.

Pošto smo imali dole spuštane prislušivače, pa da nismo mogli ništa da pričamo. Sutra dan je doš'o taj momak. I on je reko' „Tvoj je sin živ“. Dao mi je neku 'vako ceduljicu, neki 'vaki mali papirić, koji je on piše: „Draga mama, živ sam, nemoj se ništa nervirat“. To mi je bilo drago. Sašla sam dole, i zamolila sam da malo se ogrijemo napolje, pošto nisam mogla dole ništa pričat'. Da se malo ogrijemo, kažem ja svojoj svekrvi „Mama, Miroslav je naš živ“. Kaže ona „Kako znaš tako?“. Reko', čula sam. I više ništa nisam čula za njega, dok nisam izišla. Ja, kako sam ja htjela dati Traki 100 maraka, zato što mi je on tako uslugu učinio, to je vidio Mine Takeč, da sam ja, to, imam pare, i on ti je pozvo mudžahedine. Došlo je pet mudžahedina u sobu, mislim. Vođa im je bio, vidjela sam ga ne televiziji, onaj Hamza, onaj, on je bio prevodioc. I dole, donio mi neku kartu, i rek'o: „Pitaj će su kobajagi naši rovovi“. Ja kažem: „Ja ne znam ništa“. I tu okolo tih pet mudžahedina, jedan crnac je bio, 'nako mlađi. I on njemu kaže, mislim da mu je to on reko', da me on tuče. On je mene udario 'vako, kako je zama'nuo šamarom, pa mi je samo okresao lice. Ja nisam razumila ništa, mislim, samo sam radove razumila, šta su mi radili. I on ti je njega gurnuo otale, i mene raspištoljio šamarom. Odma' mi je isp'o jedan zub, i malo samo ono, na uš' ne čujem, zvonilo mi u uši. „Govori će su, ko su zapovjednici?“ Ja njima kažem, ja njemu kažem: „Pošto vi razumijete, ja nikad nisam ni čula ni zapovjednike, nisam se ni u što ni miješala. Nisam shvatila da je rat, ja nisam shvatila dok nisam ovdje došla, da može bit' da je rat, da možemo se mi zavaditi, da znate“. I onda su opet me počeli tući, tako.

Bio je ti jedan isto, onaj, taj kriminalac, taj vođa što mi je gaz'o po nogama, ne znam kako se zove. Isto taj mudžahedin, bio je tamo kod nas dole, napravio je neki prekršaj. I ja sam ga bila poznala, tako, bjednik. I to je tako bilo. Ovaj Minet mi je uz'o sve sa mene, to zlato. Kaže: „Kad izađeš, ja ću ti to vratit', jaknu, kožnu“, ja uzela svojoj ćerki za rođendan. To je bila neka kvalitetna jakna, moderna, tad je bila unikat, tad najskuplja. On mi je to uzeo, baš on. I ovaj, kad tu izišli ti mudžahedini, uniš'o je Minet, i još dvojica. I ovaj me lupi jednom po glavi, i kaže: „Vadi pare“. Ja kažem: „Nemam para“. Kaže: „Vadi pare, vidili smo te, bila si doktor.“ Ja sam izvadila pare, mogli ste, reko', reć': „Daj pare“, ne da me tučete. Kako ste mi sve uzeli, možete mi uzeti i život, eto možete mi uzet' i to što sam imala 600 maraka. Ja sam dala. Kažem Minetu: „Vidjela sam sve stvari iz moje kuće, tučete se, za grijanje“. Imala sam kuću sređenu, reko': „Uzeli ste mi, pa zar ne možete mi ostaviti bar ovu, ako ja, ja nekad živa izidem, da mogu da preživim sa tim parama“. Kaže on: „To ti neće trebati“. Mislila sam 100% da nikad neću izaći. I prošlo je to neko vrijeme. Dovedi su još od mog gore komšije Vinka Čerkeza, i njega su ubili. On je imao 70, dvadeset šesto godišće. I on je ima' tako oko 70 i neko'ko godina. I sve su to što je bilo poubijalo se, nas troje što smo ostali. E ovo da, možda me to spas'lo. Moja ćerka je bila u Odžaku, udata, i tu je izbjegla iz Odžaka kad je to bilo, i otišla u Njemačku. Tamo se upoznala u Njemačkoj sa jednom ženom koja je, bila je muslimanka, i ona ti je humanitarno, kako se kaže, merhamet. I moja se ćerka sa njom družila, i oni su slali u Bosnu, tako ti paketi. Ona je meni poslala pismo po toj ženi, ta je žena stanovala u Travniku. Ona je mene zovnula i kaže: „Poslala ti je ćerka pismo, i poslala ti paket“. Ja sam to otišla i donijela sam ja taj paket. To je bilo prije sukoba '93., prije nego što je se zaratilo između muslimana i Hrvata. I to sam ja pismo držala u tašnici, kad su oni mudžahedini meni tu tašnicu prekopalni našli su to pismo, i našli su moje ćerke sliku, i te žene sliku. Valjda je ta žena bila iz Travnika, ta čuvena žena, ona je umrla, što je slala za taj merhamet. I ovaj, on je meni reko': „Odakle ti ovo?“ Ja kažem: „To je moja ćerka i to je ta njena koleginica, to u Travniku“. I ta mi je žena napisala to pismo i rekla: „Ako išta ti treba, rekla

je Ivanka da ti ja pomognem“. Tako da su oni tu nešto gledali, i to nisu mi uzeli, to su oni meni vratili, to pismo. Možda i to nešto da je moglo pomoć'.

I tako su bili iz dana u dan, dojde ti danas, „zaklaćemo te sutra, zaklaćemo te“, tako prošlo je nekol'ko, mjesec dana je prošlo od toga. Bio je gore napad kod nas, i poginuli su nekol'ko krajišnika, i došli su po mene da ih ja izvlačim. Kaže meni Minet „moraš ić', doći će taj neki krajišnik, taj zapovjednik, da ideš gore izvlačit' mrtve“. Ja kažem: „Ja ne smijem“. Ja nisam znala ni gdi je to, nisam znala da je to u međuzoni, šta ja znam. Ja kažem, ne smijem to ni pipnut' ni gledat'. Kaže on: „Pa je l' voliš poginut' il' to, pa odaberi“. Ja nisam znala sve to šta se to dešava. Oni su mene gore odveli. Kad sam došla gore bilo je jedno tuj skladište od mog rođaka što je drž'o neku radnju, radio neku pilanicu. Tu je bilo ozidano. Oni su mene doveli. I oni kažu „Mi moramo tebe minirat“. Ja nisam ni znala šta to znači, i oni su odma uzeli onaj eksploziv, i ta neka mina, na leđa, eksploziv, ono poređali. I kaže „evo ti ova kuka“, i kaže: „Ako trebadneš da pobjegneš, znaš da to moramo spojiti, i da ćeš biti mrtva“.

Ja sam došla, bila su neka drva složena puno, pa iza tih drva, ja moram preko' jedne livade ić', da bi ja to došla do tih mrtvih da zakačim to da oni voze. I sad je ispalo tu, oni kažu da izlazim, ovi naši kažu „ne smiješ izlaziti“. Sad ja nisam znala kud ja da idem. Ja sam se okrenula i ovaj, što je drž'o to, kažem njemu: „Možeš li to ikako da zakačiš dvije žice, da mene nema pa da me to spasi, da mi skратиš muke“. Oni su se svi smijali, ja ne znam šta da radim. U tom je momentu doš'o taj jedan krajišnik, znam da su ga zvali Pegi. Kaže on „Nemojte ženu, to žena neće moć' uraditi, šta to radite. Molim vas pustite je, tamo vam, šta ja znam“. Kaže ovaj: „Ima ona dole sina, mog'o bi on za nju to odraditi“. „Ja sam“, kaže, „sa njim sinoć pričao, znaju ovdje komšije da je to njezin sin Ivo, a on meni se nije predstavio da je on sin njezin, već je reko' da je on komšija“. Će je to bilo, i odveli su me tu na to mjesto, Će je on razgovar'o. Ja sam tada zvala svog sina. Moj sin nije se odazvao. Ja sam rekla: „Sine moreš li ikako da se odazoveš, da spasiš mamu“. Nisu mu naši dali da se odazove. Potom je jedan čovjek, bio je puno hrabar, i bio je iskren, nismo bili kumovi, on je reko': „Kuma šta ti treba?“ Ja sam tako rekla: „Imaju tu i tu ti neki mrtvi, može li to da se razmijeni?“ Oni su vam meni govorili šta ću ja reći, što su oni poubijali gore kad je bio napad, tih nekih 11 osoba što su ih poubijali. Kaže, da bude razmjena. I ja sam tako rekla. Kaže on: „Dođite sutra opet ovdje, ja ću bit', šta možemo učiniti, mi ćemo to uraditi“. Pošto nisu to njemu dali, odma' su ga odveli u zatvor. Nisu ga odma' odveli, taj dan, kad ću ja opet drugi taj dan pričati. Ja sam došla gore, ja sam opet zvala njega, „Jozo možeš li tako i tako“. On kaže, nema nikog. Kaže ovaj Pegi „Pa ima, vidi se odavde“. Kaže njemu, kaže Pegi, „Znaš li ti nekog Iliju Zebila iz Kotor Varoši. Mi smo bili ko braća, i bili smo u borbi“. Kažem ja „Znam. Je l' u Vitezu?“ „Jeste, možeš li mi njega zovnut?“ Ja sam tako njega zovnula i on mi je javio. Ja kažem njemu, reko' „Zove te Pegi, ako možeš te njegove rođake da izvadiš otale“. Kaže Ilija „Pa Pegi“, oni se dovikivaju, to je bilo oko 50 metara, kaže on „smiješ li vamo dole da priđeš?“ Kaže on, veli smijem. I oni su se dogovorili da se sastanu na tom mjestu. Tu je primirje bilo, tišina, nije niko ništa, ali su rekli „ako išta bude tim što će izvlačit', da će mene ubiti, mog sina i moju svekrvu, ako neko nešto pokuša“. Na svu sreću, nije niko ništa pokuš'o. Oni su izvukli te ljude, ali nije bila razmjena. Ostavili su ih opet tu na čistinu. Pošto se nisu mogli dogovoriti' oko svega toga, sutradan ja opet moram ići oko svega toga. Ja sam došla opet gore, sad bliže i lakše da izvučem. I jopet su rekli naši da ne smijem izlaziti tako. U tom je momentu doš'o UNPROFOR. I rekli su da ja idem, da me dole vode. Dole u crnu kuću, da će to UNPROFOR razmjeniti, to će se razmjena izvršiti tako. Ja sam dušom izdahnula, otišla sam dole kući, dole u tu crnu kuću. Moja je svekrva non stop plakala, kaže „kud te vode, šta ti stalno rade“. „Ništa mama šuti, sve ćeš nekad saznati. Sad ti ništa ne

mogu reći“. I ta je razmjena bila, i doš'o je neki Crveni križ, neke kampanjole, nešto, i ja kažem mami, reko', svojoj svekrvi, zvala je mama: „Mama doš'o je Crveni križ, možda ćemo mi uspjeti neki kontakt“.

Ja sam pozvala Mineta, ja kažem njemu „je l' to doš'o Crveni križ po nas“. Kaže on „Ma daj ne seri, kakav si vidjela Crveni križ“. „Pa vidjela tri kampanjole kroz onaj prozorčić dole“. Poslije su taj prozorčić začepili. Ja pogledala, ono vade granate, vade metke, vade one municije, one kofere, sve iz tih kampanjola. Ja 'nako mislim se, reko' „Bože dragi pa zar nije to neka hrana, il' nešto“. Nije bilo ništa za hranu, samo je bila municija. I kad god dođu, onda puca se po nama. U tom Vitezu, je bio jedan stari Vitez. Mi smo bili u jednom krugu, i sav taj krug iznutra su bili muslimani. Oni su tu u sredini bili, i sad okolo su bili muslimani. Mi smo bili u tom krugu. U tom prvom krugu. Tako da niko nikad nije mogao izviriti' da nije ga metak pogodio. Poginulo je preko tisuću, ne znam koliko ranjeni, ima ih koliko 'očeš. Tuj su sve UNPROFOR njima dovodio ljude, odvodio ljude, dovozio municiju, sve šta je trebalo. Tu je godinu dana to je potrajalo, a sve je to radio UNPROFOR. Sve živo šta je god trebalo, za pomoć za sve, to se tako odrađivalo. I nakon 52 dana, ja sam bila 50 ne znam kol'ko dana, skoro 60. Mi smo izišli, nas puste po jedno dva sata iz podruma da se ogrijemo. Najdraže mi je bilo kad me izvede da čistim wc-ove, da nešto uradim, da im nešto perem, da im mažem cipele. Je l' nisam dole u tom podrumu, nisam u toj studeni bila, u toj mokrini. Mislim to je bilo užasno. I da vidiš onu krv kako je se nekada ubijalo, to nikad nije ni okrećilo. Mislim da se i dan danas to od Drugog svjetskog rata kako je se tu ubijalo, i onda je se i sad za ovog rata to ponovilo.

I tako sam izašla, prišao mi je Minet, i rekao „Finka je l' bi vi išli kući?“ „Pa kol'ko sam čula da je moja kuća zapaljena, ne znam, kakvoj kući“. „Pa eto ono se kaže, znam da nemaš kuće, ali je došla razmjena po tebe“. Ja sam se obradovala, ja sam mislila da je moj sin tu. Kad sam ja došla dole, ja pitam đe je moj sin, nema ga. Kaže mene što je doša' taj UNPROFOR da razmijeni, ta ženska, kaže „Nema toga, gospodo, sina“. Ja kažem „Neću ni ja ići ako nećete mog sina razmijeniti, ja neću ići“. Priša' mi je neki čovjek, rek'o „Aj ti dole razmjeni se, lakše ti je odozdo boriti se za svog sina“. Ja sam otišla dole. Mene su stavili u taj transporter, izbacili su me dole u Vitezu, i ovaj smo izašle ja i moja svekrva. Stale smo na cestu i razgledali. Gdje da mi sad idemo. Šta da, koga da vidimo. Sve razrušeno, granata do granate padala, nemam nikoga živog. Ja sam pošla tamo prema zgradi, srela sam svog muža u parku sjedi na klupi. Kažem ja njemu „Jesi ti to Pero izaš'o iz bolnice?“ kaže „Jesam“. „Pa kako su te pustili, gdje si sada?“ Kaže „Tu sam u parku“. „Pa što tu?“ kažem ja. Kaže „Pa nemamo gdje“. „Pa kako te nisu negdje smjestili, što nisi ostao gore ležat' dok sve se to ne snađe?“ Kaže on meni „Pa dobro Finka, đe je naš Miroslav“. Ja sam tada zaplakala. „Nema ga“, reko'. Kaže on „Nemoj plakat, posl'o mi je preko' Crvenog križa papir neki. Kaže da je živ.“ Tuj smo sve troje se zagrlili, plakali na toj klupi. I doš'o je moj sin, ovaj drugi. Kaže „Što ćete vi tude, 'ajte vamo u kuću“. I tuj smo mi unišli u kuću, ja sam se onesvijestila. Ja nisam ništa znala. Kaže moj sin „A mama ti si posve osijedila, kako to izgledaš? Pa ti si stara starica.“ „Pa sine, đe sam bila, dobro sam živa izišla“. „Đe nam je mama Mića?“ „Ne znam sine“. „Šta je bilo sa njim. Znam samo da je ranjen, ništa više ne znam“. I tuj smo svi plakali. Ja kad sam došla sebi, otišla sam u hotel u štab. Pitala je l' može li se moje dijete razmijenit. I rekla sam „Što ste to uradili, što niste moje dijete razmijenili? Ja sam preživila, meni nije ništa, trebali ste moje dijete izbaviti“. Kaže „Ne možemo nikako“. „Pa kako ne možete, kako ste mogli mene, što ste mene izbavili“. Tako da sam se ja nadala, u tom je doš'o ovaj UNPROFOR što je mene razmijenijo, taj transporter. Ja sam izišla. Nisam bila ničega svjesna. Ja sam prišla onoj ženskoj. Kažem ja, reko' „Pa što moje dijete nije izišlo?“ Kaže, ona

kaže, „Finka, pričala sam sa njim, nije ti sin dobro. U veoma je lošem stanju, malo smo mu dali neku pomoć u gipsu, ali je grozno“. Razmišljala sam tuj pored tog transportera, ja sam legla ispod transportera. Ja kažem „'oću ja svog sina. 'oću da mi dovedete ko što ste mene doveli. Moj je sin u lošijem stanju i ranjen.“ Taj je malo trz'o transporter, pa misli ja ću se prepast', pa ću ja ustat'. Ja nisam htjela ustat'. Ja sam ležala na cesti, ne znam, neko mi je dobacio i kaže „ustani prehladićeš se“. „Pa kad sam mogla ležati na daske pa se nisam prehladila, valjda je malo asvalt topliji“. Nisam htjela ustat', tako sam ležala. Došao je Nikica Petrović. On ti je bio za razmijenu. On kaže „Finka ustani, ja ću ti pomoć' da izađe tvoj sin“. „Kako ćeš mi pomoć'?“ „Lijepo ustani“. On je dod'o meni ruku, ja sam ustala. „'oćeš mi sigurno spasit' sina, izvest'?“ „'oću nemoj se brinut'“.

Prošlo je tri dana. Nije tri, 15 dana. Ja sam svaki dan hodala i samo tražila ko bi mi mog'o spasit' moje dijete, ko bi mogo, ko će za razmjenu. Pitala, molila, sve živo. I opet se Nikica Petrović pojavio. Kaže „Finka ima jedna razmjena, sve za sve, ako ovo ne uspijem, ne znam šta ćemo“. Ja sam se obradovala kad je to on rek'o. Ušla sam u kuću kod tog svog sina, i rekla sam „Izgleda da bi nam mog'o Mića doć' iz zarobljeništva“. Sutradan, bilo je pola pet naveče. Zima. Kaže, doš'o Nikica Petrović i još jedan čovjek, „Izaš'o ti sin“. „Gdje je?“ Kažu u bijeloj bolnici. Nije bilo nikakvog prijevoznog sredstva. To je podaleko, možda sat i po hoda, sat. Ja kažem, ja hoću gore da idem. Ja sam došla gore, bila je noć. Tražim svoga sina, od klupe do klupe, od klupe do klupe, nigdje ga naći. Najedanput čujem glas „Mama, bona, zar me ne poznaš?!“. „Pa sine to si ti“. Im'o je 20 kila. Skroz mršav, prljav, krvav, neu'ranjen, čupav. Gledala sam u njega, sjedila, plakali smo obadvoje. Svi su plakali. Malo sam se sabrala. Otišla sam tuj kod jedne moje komšinice, udata u Novoj Biloj. Kažem „Možeš mi dat' neki peškir, pošto ja nemam ništa. Neku majicu da operem, i neke makaze da ošišam svog sina“. Ona je ugrijala vode pošto nije bilo struje. Ugrijala vode i uzela peškir, jednu majicu, makaze. Krenusmo u tu crkvu. Došli smo tu. Došla jedna djevojka, kaže ona „de, ja znam šišati, ja ću ga ošišati“. Mi smo kvasili taj peškir i trljali ga da ga operemo, da onu krv operemo, da ono sve uradimo. I on kaže „Nemoj mama toliko, boli me“. Ošišali smo ga, umili smo ga. I doš'o je neki svećenik, on je donio neku četkicu za zube, i kaladont i neki lavorčić, da opere zube. Jedini 'elikopter što nam je život dao, 'ranu i ostalo sve, bac'o gore iz 'elikoptera, tako isto je i vozio te ranjenike. Ja sam se dole snašla za nešto malo odjeće, da odnesem gore da ga opremim. Ja došla gore, nema ga. Će mi je moje dijete? Ja ga tražim, kaže otišao za Split za bolnicu. Sinoć došao 'elikopter i odvukli su ga.

Nataša Kandić: On je živ, je l' je danas u Vitezu ili je u Hrvatskoj?

Finka Bobaš: Hrvatskoj.

Nataša Kandić: Hajde na kraju nam još kažite Finka, šta je sa tim lekarima koji su ga odveli u bolnicu? Je l' ih vidate, je l' ste u nekom kontaktu sa njima?

Finka Bobaš: Pa ovako, onaj, Patkovića sam vidila, išla sam kod njega, kod doktora. Mislim malo, bolilo me koljeno, pa tako kaže on, liječi, tako da sam kod njega otišla. Kad sam došla kod njega, gledali smo jedno u drugo i plakali. Plakali smo. Ja njemu kažem „Hvala ti na pomoći“. Kaže on „Teško je to bilo, ali ipak smo uspjeli“. Isto tako sam viđala i Traku, malo sam sa njim popričala, tako te stvari. On nešto nije htio da priča. Mislim, da li mu je bilo neugodno, ne znam. Ja sam se viđala sa njima, eto tako idemo kod njih kad nam nešto treba. To je to.

Nataša Kandić: Samo još jedno da ne zaboravimo. Šta je bilo sa tim ljudima koji su takođe bili u tom podrumu?

Finka Bobaš: Pa, niko nije živ iziš'o. Dok sam ja bila, to je sve odvedeno negdje tako da ovog Čerkeza starog su odveli na mine. E, tako kad mi je sin bio otiš'o u bolnicu, kad mi je ranjen, Minet kaže „Ne d'o bog da nije ranjen, ne bi ti bio živ“. „Pa kako ne bi?“ „To se odvede na razminiranje, tu im se niko ne vraća“. Povedu te na mine, i onda oni tu idu, osvajaju rovove, sela, tako. To je bilo strahota. Strahota, strahota. I tako isto taj Čerkez završio, pa taj neki Ilija. Kad sam ja izišla ostali su ti neki ljudi, to je bilo tek pola rata između Hrvata i Muslimana. Da li su oni živi nikad nisam ništa čula o tim ljudima. Ovi, to što znam iz okolice Viteza niko nije preživio.“